

Az a minimum, hogy hümmögni vagy bólogatni kell

Vitray Tamás maradt a régi, 85 éves önmagával sem kíméletesebb, mint interjúalanyaival volt. Egykori tanítványai a mai napig idéznek tőle és egy részük vallja, abból él, amit tőle tanultak. Az alapszabály a kamerák előtt? Légy önmagad, és ne csak kérdezz, reagálj!

ÍRTA: KÁLMÁN EMESE ÉS MÜLLNER DÓRA // FOTÓK: ORBITAL STRANGERS

Ha valami bántja, vagy át akar gondolni valamit, főz egy tejbegrízt. Volt, hogy egy ilyen konyhai szeánsz alatt tudtuk átbeszélni a fontos dolgokat. Azt hiszem, olyankor, dúdolgatva ő is kifőzte magából a feszültséget – mondja Fonyó Barbara, Vitray Tamás nevelt lánya.

Áldogálunk a televíziós műsorvezető házának előszobájában, a néhai Lizi, a német juhász képeit nézegetjük a falon, míg Vitray Odiszt, a fekete macskát tartja karjában, és gyöngéden, játékosan szóba is elegyedek vele. De ez már a búcsú. Van a személyiségében, viselkedésében valami azonnal tanár uras. Egyszerre udvarias, de ha a vendég szakmabeli, vizsgáztat is, és közben műhelytitkokat is megoszt. Beszélgetés közben többször is megvillant a riporter karakter, mocorgott a tanári reflex, de tartottuk eredeti szerepünket, mi kérdeztünk, ő mesélt.

Egyetemi tananyag, meg is írta már többször, hogy a meglepő első kérdések bizalmas légkört teremthetnek. Erre rögtön két példát is hoz: Farkas Bertalannal úgy indított, hogy mióta hord bajuszt, míg egy, a felvételin láthatóan roppantul izguló aspiránstól azt kérdezte, hogy melyik a legjobb csaj a folyosón.

Mi nem teszünk semmi meglepőt az elejére, csak belekezdünk. A nappaliban a hátunk mögött padlótól plafonig futó, az egész falat beborító könyvespolcrendszer, körbenézve kissé eklektikus képek, szobrok, műtárgyak. „Nem vagyok ugyan hülye a képzőművészethez – mondja Vitray –, de nem értek eléggé hozzá, így csak olyan tárgyak, képek vannak kint, amivel megajándékoztak.”

PILLANATOKBÓL DARABOK

Ahogy életrajzi könyvből, a Kiképzésből tudható, édesanyját és annak testvéreit is elhurcolták a 2. világháború alatt, sohasem tértek vissza. Édesapja is korán elhunyt, nagyapja pedig éhen halt a gettóban. Így Vitray nagymamájával maradt, élete végéig gondoskodott róla. Amikor szép emlékeket keresünk, gyorsan jön a válasz: nem volt semmi sem gyönyörű, legfeljebb a gyerekkor néhány foszlánya, amiből paradox módon a házmasterék karácsonyfája körüli pillanatokkat emeli ki.

Később az adott kor éppen aktuális ifjúsági szervezetében ő rendezte a színi előadásokat. A korszellem jegyében „pompás kis agitkák voltak, az akkori szépnek mutatott jelennek”. Mindenki meg is volt győződve róla, ha valakit, őt biztosan felveszik a Színházművészeti Főiskolára. Nem így lett. „Színész egyáltalán nem akartam lenni, csak rendező. Marton Endre ugyan ajánlotta a színészosztályt amikor másodszor felvételiztem, de tudtam, hogy nem vagyok »színészméret«. Mindenkinek meg nem lehet látcsövet venni hozzám” – mondja ironikusan.

A 45 és 49 között zajló időszak meghatározóan formálta világlátását. A Kölcseyben, ahol gimnáziumi éveit töltötte, minden osztálynak volt osztályparlamentje, aztán közülük kerültek ki az iskolaparlament tagjai. „Ez alatt az idő alatt megtanultuk a parlamentarizmust – mondja.

Nem disszidáltam, de nem is lettem párttaggá.

– Sajnos csak addig tartott, amíg már nem választottuk, hanem felülről kijelölték a tagokat. Ezzel bennem azonnal megszűnt a szervezetekhez tartozás vágya.” És meg is maradt így egész életére.

A kamaszkor törekeny, de viszonylagos függetlenségét saját szervezésű gombfocicsatákkal és a másik nagy szerelemmel, az opera iránti rajongással színesítette. „Szombat éjszakánként sorban álltunk az elővételi pénztárnál, két-három óránként váltottuk egymást, hogy másnap délelőttre jó helyre kerüljünk a legolcsóbb jegyekért. A Faustot láttam először, és innentől egy életre lettem rajongója az operának, és a »komoly« zenének általában.”

„Hasonlóan mániásan »zúgtam bele« a fociba – mondja –, miután elvált apám láthatásként focimeccsre vitt. De következtek más sportok is. Mondhatnám, válogatás nélkül. Egyszerűen minden sport érdekelt. Edzésekre is jártam, a gyorskorcsolyázókéra már reggelente hatkor is. (Ők ugyanis az egyetlen műjégpályán, a Városligetben csak akkor kaptak helyet.) Utólag persze mondhatnám, hogy tudatalatti készülődés volt a későbbi hivatásra, de nem lenne igaz. Nem voltam tipikus szurkoló, a verseny érdekelt, és a sport maga. Nem kerestem híres

Vitray Tamás otthonában

sportemberek ismeretségét, nem gyűjtöttem autogramokat sem. És úgynevezett bennfentes sem akartam lenni.”

Egy ilyen hosszú pályán bizonyára akadnak fontos „nem”-ek, amikor épp az elutasítás visz előre vagy őriz meg. „Ma már úgy mondom, hogy az ösztöneim mindig jobban működtek, mint az eszem. És jobbára hallgattam is az ösztöneimre. Nem disszidáltam, de nem is

A hiányom nagyobb hatást kelt, mint a jelenlétem.

lettem párttaggá, még ha mindkét eset, más-más úton ugyan, de valószínű karrierrel is kecsegtethetett.”

De mik az összetevői ennek az alapállásnak, az ösztönöknek és az akkori világhoz való viszonyulásának? „Én nem hoztam otthonról semmit. Az élet képzett ki. Nagypám apró termetű, pukkancs ember volt, én is az vagyok. Sokat nem tudok róla, de azt igen, hogy könyvkötő léte re esténként negyven éven át gyönyörűen felöltözött, és ment a Vígszínházba, ahol másodállásban a nézőtér ellenőre volt.”

„Viszont az első, a véletlenek sora folytán létrejött tévészereplésem után azonnal tudtam, hogy ez az!” – mondja kétséget kizáróan. De ennek a meghatározó szerelemnek óriási ára is volt. „A fiaim utálták a tévét, mert nem voltam sose otthon. Az ő kisgyerekkoruk

megsínylette, ez tény. Például nem szerettek velem mutatkozni, ha moziba mentünk. Tomi elkérte a jegyét, és külön jött be. Büszke voltam rá, hiszen lehetett volna másként is. Hengegetett volna közismert papájával. Még azzal is meg kellett kínlódnia, hogy a keresztnevünk is azonos.”

Amikor a tévészerről, az adottságokról esik szó, pár mondatba sűríti a lényegét. „Empiriákból épül ez az egész. A pillanat teremt meg a tervezhetetlen tanulságot. Ezt a pillanatot kell észrevenni.” Ki nem állhatja a természetellenes dolgokat, így a sűgőgépet és a műsorvezetők ma szinte nélkülözhetetlen munkaeszközét, a fölmonitort is messze elkerülte. Neki ne mutogassanak, pláne ne beszéljenek a fülére, mondja. Itt azért hozzá kell tennünk, hogy a jelenkori televíziózás tempója, műsorformátumai sokszor megvalósíthatatlanok ilyen technikai eszközök nélkül.

Az viszont örök igazság, hogy „olyan nincs, hogy az ember csak kérdez, az a minimum, hogy hümmög vagy bólogat. A lényeg, hogy reagál, és mindig reagálni is kell arra, amit kérdéseinkre a partner válaszol. Az első osztályom hallgatói sokat ironizáltak, ugrattak is velem”. El is kanyarodunk a tanítás felé. „Mit írjanak a nevemhez, kérdezték a minap a Színművészeti Egyetemen. Mondtam, Vitray Tamás, Atlantisz TV”. Öniróniából nincs hiány.

TANÁR ÚR, MAGÁZÓDJUNK

A színművészetin kilenc év után először volt újra Vitray-óra. Barátságatlanul szürke, hideg, esős csütörtök, reggel 9-kor óra. Egy egyetemista fejében, nem sokkal a vizsgaidőszak vége után, ilyen korai órán könnyen megfordulhat, hogy inkább kihagyja az első órát. De ezen a napon teljes létszámban és szinte percre pontosan mindenki megérkezett. Mindenki érezte, minket is beleértve, hogy ez csak így lehet egy Vitray-órán. A kilenc az kilenc. Ezt az egykori tanítvány, Kolosi Péter, az RTL Klub Magyarország vezérigazgató-helyettese, programigazgatója is megerősíti.

„Az ő óráiról nemcsak azért nem lehetett elkésni, mert az tisztelatlenség lett volna vele és így egymással szemben is, hanem azért sem, mert így vésődött belénk, hogy az élő adásra, de még egy felvételre is mindig felkészülten és pontosan kell megérkezni. Nem is késett soha senki, és még negyedikben is mindig mindenki bejárt az órára, pedig akkor ez már nem minden órával volt így – mondja mosolyogva Kolosi. – Rádadásul szeretett extrém időpontokban órát tartani, hétfőn reggel 8-kor például. És természetesen mindig pontos volt, rádadásul akkor már a hajnali úszáson is túlvolt. Egyetlen alkalomra emlékszem, amikor elkésett, bocsánatot is kért, és meghívta az egész osztályt ebédelni.”

Kolosi Péter maga is a Színház és Filmművészeti Egyetem óraadó tanára. Televíziós pályafutása akkor kezdődött, amikor a jogi egyetem mellett felvették az akkor mindenki által csak Színművészeti Főiskolának emlegetett ikonikus intézmény első olyan osztályába, amit Horváth Ádám és Vitray Tamás indított.

„Nekem mindig tanár úr volt, és az is marad. Amikor a diplomaosztó után búcsúbankettet tartottunk, mindketten felajánlották Horváth Ádámmal, hogy tegeződjünk, de egyikünk sem élt vele. Nem megy, ők a tanár urak.”

A főiskolán megnézett óra után pár héttel már az irodájában beszélgetünk Kolosi Péterrel. Ő az a tanítvány, aki bár nem sokáig volt képernyős és műsorkészítő, de annál hamarabb került döntéshozói pozícióba az akkor szinte még induló RTL Klubnál. Közben elvégezte az egyetem doktori iskoláját is, és 2005-ben A kereskedelmi televíziózás Magyarországon címmel doktori értekezést írt. Jó néhány felvetése szorosan kapcsolódik a Vitrayról folytatott beszélgetésünkhöz is.

Már a kereskedelmi televíziók megjelenésével is nagyot változott a tévés világ, de – ahogy Kolosi a dolgozatában írja – 2002 őszén a magyarországi valóságshow-k elindulásakor „néhány hét sem telt bele, és úgy tűnt, minden, amit a televíziózásról tudtunk, amit addig kőbe vésett szabálynak fogadtunk el, megkérdőjeleződött”. Azonnal fel is merül a kérdés, hogy akkor mégis mi az a tudás, ami sosem avul el, és amit Vitray Tamás ma is át tud adni tanítványainak.

„Nagyon fontos négy év volt az életünkben, amit velük töltöttünk, mindent megmutattak és megtanítottak, amit akkor a televíziózásról tudni lehetett. Mivel ők voltak az

osztályvezető tanáraink, ők állították össze a teljes tananyagot, ők hívták meg a tanárainkat. És Vitray volt az, aki négy éven át a személyiségével tanított, és legelső sorban azt, hogy a kamera előtt mindig önmagunk legyünk.”

Kolosi természetesen fontosnak tartja hozzátenni, hogy egy televíziós személyiséget, produktumot mindig csak saját korában lehet megítélni. De a televíziózáshoz, szakmához való hozzáállás örök és átadható. Az órákon egész egyszerűen az történt, hogy mindig példákön nézték és elemezték a műsorvezetői hozzáállást. Nézték Vitray-klasszikusoktól saját munkáikon, feladataikon át az éppen akkor futó tévéműsorokig mindent.

És pontosan így tett Vitray most is az egyetemen. Precíz listával és számtalan DVD-vel érkezett az órára, és vitített. Pont az ilyen elemzések közepette születhettek meg az olyan híres mondatai, mint például az „aki felülkerekedik, alulmarad”. Ez is azok közé tartozik, amelyek bekerülhetnek minden idők televíziós tankönyveibe. „És amellett, hogy mindig légy önmagad, azt is számtalanszor hallottuk tőle, hogy mindig, minden helyzetben reagálni kell, hogy nem kérdezni, hanem beszélgetni kell.”

Az is kiderül a tanár úrról, hogy „a műveltségre, tájékozottságra mindig nagyon kényes volt, óra elején gyakran röpdolgozatokat íratott velünk, amiben a kultúra minden területéről tett fűt kérdéseket, és nagyon ciki-nek éreztük, ha nem tudtuk a választ” – idézi föl Kolosi. És abban is egyetért vele, hogy Vitray szerint egy tévésnek nem kell

nagyon értenie semmihez, de egy kicsit viszont mindenhez. Sohasem bukhat le egy beszélgetésen. Arra kérdésre, hogy a „vitrayzmusok” meddig maradhatnak fenn, Kolosi egyértelműen válaszol: „Amíg ehhez nekem közöm lesz, addig mindent megteszek érte.”

KOPPANT A FÜLES

„Az, hogy ki milyen karakter, igazából a versenyek holtidejében derül ki. Képzeljünk csak el egy hosszadalmas jégfelújítást vagy egy eredményhirdetést megelőző várakozást, amikor a riporternek az idő kitérésén túl

1932. 11. 5.

Vitray Tamás (Budapest, 1932. november 5.) Kossuth-díjas újságíró, főszerkesztő, riporter, kiváló művész. 1952-ben érettségizett a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban, ezután díszletmunkás volt a Magyar Néphadsereg Színházában. Az Idegen Nyelvek Főiskoláján angol-sajtó szakon tanult.

Első televíziós szereplése 1958. augusztus 5-én volt, angoltudása miatt kérték fel egy amerikai atlétákkal való interjú készítésére. 1959. december 1-jén a Magyar Rádió és Televízió televíziós fősztályán a sportrovat belső munkatársa lett. 1963-ban sportszervezői oklevelet szerzett a Testnevelési Főiskolán.

Első külföldi közvetítése 1960 januárjában Prágából a Brighton-Tigers (angol-kanadai) profi együttes Csehszlovákia elleni jégkorongmérkőzése volt. Első sportkommentári sikerét ugyanebben az évben a garmisch-partenkircheni műkorcsolya-Európa-bajnokság közvetítése hozta meg. 1968. július 1-jétől főmunkatárs.

1975 decemberétől a Szórakoztató és Zenei Fősztály osztályvezetője. 1981 nyarától a Drámai Főszerkesztőség dokumentumdráma-osztályának vezetője. 1988 novemberében kinevezték az önálló sportszerkesztőség élére. 1991. február 15-én az M2 csatorna intendánsa lett. Összesen 21 téli és nyári olimpiáról közvetített.

2002 októberében ismét kinevezték a sportfőszerkesztőség élére. 2004 novemberétől elnöki főtanácsos volt. A Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára, a Magyar Televízió örökös tagja. Jelenleg is aktív, a Digi Sporton vezeti Amíról nem beszélünk című műsorát.

a nézőt is szórakoztatnia kell – kezd bele Hajdú B. István a sportközvetítések háttérének feltárásába. – Gyerekkoromban körülbelül hat-hét ember beszélt csak sportról, az egész mezőnyt hamar meg lehetett ismerni. Hozzá az ironiája, pláne az önironiája miatt közel állt Vitray karaktere.”

Hogy milyen típusú vezető volt Vitray? „A 90-es évek elején, amikor én odakerültem, az első emeleten dolgoztunk, és az ő irodája már a harmadikon volt, nem folyt bele intenzíven a napi ügyekbe, de minderről tudott. Kifelé mindig minden körülmények között megvédte az osztályt és a csapatot, még ha belső körben meg is beszéljük, ha valami hiba adódott.”

„Első olimpiám előtt, 96-ban, útravalóul, mintegy fölkészítés gyanánt mondta, hogy sok támadás fog majd érni bennünket, újoncokat, lesznek kritikusaik és a leggyengébb pontunkon találnak majd meg” – mondja Hajdú B. – Ami az utánpótlás kinevelését illeti, Vitray megadta a lehetőséget nemcsak nekem, többeknek is, azután lehetett élni vele kinek-kinek tehetsége, kitartása szerint. A fiatalok előtt nem voltak titkolt vagy féltve őrzött praktikái, olyan volt, mint az edző, aki készségesen megosztotta az edzéstervét, és csinálja jobban, aki tudja.”

„Tekintélye mindenképp volt, amit leginkább hatalmas tudásával, az internet előtti időkben csiszolt információszerzési képességeivel vívott ki” – mondja a kommentátor. A 2004-es athéni olimpia volt a 21., ahonnan Vitray közvetített. Hajdú B. István szerint az elköszönésnél, szándékosan vagy sem, a búcsúmondat után – „a magam részéről én is befejeztem, mindannyiuknak minden jót kívánok” – koppant egy nagyot a füles.

Ez egy korszak zárása is egyben. Ahogy Hajdú B. fogalmaz: „Ma már egészen egyszerűen nem minde-

nütt elengedhetetlen követelmény az a típusú műveltség, szókinccs, intelligencia, amellyel Vitray rendelkezett, kevesebb is elég, sajnós. Ugyanakkor egy évben csak fociközvetítésből akár négyszer annyi is jut egy-egy riporternek, mint a 70-es években.”

JOBBI HIÁNYOZNI

„A hiányom nagyobb hatást kelt, mint a jelenlétem” – térünk vissza a jelenbe Vitrayval, aki ezúttal sem volt híján a frappáns összefoglalásoknak. Jót mosolyog magában, meséli, amikor odalépnek hozzá az utcán, és hiányolják a képernyőről. Szerinte jobb ez így, mintha őt látva azon keseregnének a nézők, mennyire elszaladt az idő. Próbáljuk döntésig vinni a kérdést, a rejtőzködés vagy az extrovertáltság erősebb benne?

„Nem szeretek társaságba járni. Itt, ahol a feleségemmel élünk, kialakult egy hat-nyolc párból álló kis társaság, akikkel összejárunk. Általában ülök és hallgatok. Megfigyelek és észreveszek. Nem mesélek vicceket, nincsenek sztorijaim, emiatt, azt hiszem, csalódottak voltak a barátaink. Nem unatkozom, hanem egészen egyszerűen unalmas vagyok. El lehet mismásolni dolgokat, védekezhetem, hogy koromnál fogva ez amolyan bölcs hallgatással nemesült, a tények azonban, mint tudjuk, makacs dolgok.”

Tűnődünk egy sort, aztán végül rákérdezzük nevelt lányánál, Fonyó Barbaránál, jól látjuk-e, hogy van valami alapvetően magányos Vitray karakterében. Nem szomorú tényként állapítjuk meg, az életmű sugallja, hogy ő igazi magányos harcos. „A család az ő igazi terepe, én is ezt tanultam el tőlük, anyámtól és tőle. Kollégák, barátok jönnek és mennek, de a család mindig itt van” – mondja Barbara.

„Szégyen ide, vagy szégyen oda, de elsősorban magamnak akartam megfelelni – tekintünk vissza ismét Vitrayval. – Beszélgettem én mindenkivel bíborostól párttitkárig, Honthy Hannától Örkény Istvánig, és sosem tördtem vele, kivel szabad, kivel nem, ez a szerkesztők dolga volt.” Megnézi-e a saját műsorát, ha elcsípi az ismétlést, firtatjuk. „Mint minden normális ember, néha röhögök magamon, néha elandalogdom” – válaszol. A jelen tévészéről szóló kérdéseink viszont egyértelmű választ kapnak: „Erről ne beszéljünk sokat.”

Azt mondja, a rendszerváltás sok gazdag embert csinált a tévé környékén is, azelőtt a fizetés viszont amolyan közepes volt, a tanár és az orvos közé löjük be a keresetet. „Ma már a feleségem megszabadít attól a gondtól, hogy törjem a fejem, mire költsünk, mire nem.”

Mi az öröksége egy tévésnek, kérdezzük a végén. Kis szünet után annyit mond: „Semmi.” **F**

Odisz, a macska

